

Λαξευμένα σπήλαια ολόγυρα
στο λόφο που φέρει την πολύ
ενδεικτική ονομασία Ερημίτες

ΟΙ ΕΡΗΜΙΤΕΣ ΤΟΥ ΑΚΑΜΑ

● **Του Άντρου Παυλίδη**
Ιστορικού -Ερευνητή

Χερσονήσος του Ακάμα υπήρξε κατοικημένη κατά την Αρχαιότητα και πολύ αργότερα, τουλάχιστον μέχρι και τον 16ο μ.Χ. αιώνα. Υπάρχουν αρχαιολογικοί χώροι στην έκτασή της, που όμως δεν έχουν ανασκαφεί και συνεπώς δεν έχουμε τελεσίδικα συμπεράσματα. Ένας των χώρων αυτών, κοντά στην τοποθεσία Λουτρά της Αφροδίτης, πιθανώς να ανήκει στη Νεολιθική περίοδο. Η δε θρυλούμενη πόλη Ακαμαντίς δεν έχει επιβεβαιωθεί με αρχαιολογική ανασκαφή. Κατά μία ερμηνεία, αυτή είναι η αρχαιότερη πόλη που αναφέρεται σε αιγυπτιακή επιγραφή του 12ου π.Χ. αιώνα (επιγραφή της Medinet Habu που μεταξύ άλλων μνημονεύει και 8 κυπριακές πόλεις εκ των οποίων μία διαβάστηκε ως Ακάμας).

Εξάλλου η Ακαμαντίς αναφέρεται και ως μία των διαφόρων αρχαίων ονομασιών της ίδιας της

Κύπρου. Αυτή τούτη η ονομασία της χερσονήσου παραπέμπει στην Αρχαιότητα και μάλιστα απευθείας στον Ακάμαντα, γιο του Θησέως. Η αρχαία παράδοση σχετίζει άμεσα τον Αθηναίο Ακάμαντα με τον ελληνικό εποίκισμό της Κύπρου και την ίδρυση πόλεων στο νησί μετά τα Τρωικά. Αναφέρεται μάλιστα και ότι ο Ακάμας είχε πεθάνει στην Κύπρο σε δυστύχημα, πέφτοντας πάνω στο σπαθί του. Κατά τον Στράβωνα ο Ακάμας και ο αδελφός του Φάληρος υπήρξαν οι ιδρυτές της πόλης των Σόλων.

Πάντως ανατολικότερα, στην κοντινή τοποθεσία Μάα, έχει ανασκαφεί μικρός οχυρωμένος οικισμός του 13ου – 12ου π.Χ. αιώνα, της περιόδου δηλαδή του ελληνικού εποίκισμού. Αλλά και στην περιοχή της Λάρας (περί το 1 χλμ. από την ακτή) η επιφανειακή εξέταση δείχνει σαφώς την ύπαρξη αρχαιολογικού χώρου. Εξάλλου και στον κοντινό

Λαξευμένα σπήλαια ερημιτών στο φαράγγι του ρυακιού των Θεορακείων

Άγιο Γεώργιο Πέγειας υπάρχει μεταγενέστερος αρχαιολογικός χώρος, με αρχαία νεκρόπολη, ενώ περιλαμβάνει και πρωτοχριστιανικές βασιλικές. Αρχαιολογικός χώρος υπάρχει και στο απέναντι νησάκι, που κάποτε θα πρέπει να ήταν ενωμένο με την κοντινή του ακτή.

Κατά τα Βυζαντινά χρόνια στον Ακάμα υπήρχε ένας τουλάχιστον κύριος οικισμός με την ονομασία Αρά. Με την αυτή ονομασία σημειώνεται σε παλαιούς χάρτες και οικισμός βόρεια της Λευκωσίας. Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας η Αρά του Ακάμα, με την προσθήκη του γαλλικού άρθρου, έγινε Λάρα, γνωστή πανέμορφη τοποθεσία που φέρει και σήμερα το όνομα αυτό. Στην αμμώδη ακτή της γεννούν χελώνες. Η Αρά αναφέρεται ως χωριό από τον ιερωμένο Άντζελο Καλλέπιο που υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του πολέμου του 1570 και της κατάληψης της Κύπρου από τους Οθωμανούς. Αναφέρει συγκεκριμένα ότι στο χωριό Λάρα είχαν πλησιάσει, στις 20 Ιουνίου 1570, 6

Σπήλαια ερημιτών επί λόφου ανατολικά του μοναστηριού του Αγίου Κόνωνος

τουρκικές γαλέρες που είχαν σταλεί για συλλογή πληροφοριών. Ακόμη, στον Ακάμα υπάρχουν κατάλοιπα παλαιών μεταλλείων, συνεπώς θα πρέπει να υπήρχαν κοντά και οικισμοί ανθρώπων που εργάζονταν σ' αυτά. Επίσης, μέσα σε μία (άγνωστη στους πολλούς) εντυπωσιακή σπηλιά του Ακάμα την κοσμημένη με σταλακτίτες, υπάρχουν ενδείξεις αρχαίας κατοίκησης. Πιθανότατα η τεράστια αυτή σπηλιά εχρησιμοποιείτο από κατοίκους του Ακάμα ως μυστικό καταφύγιο σε περιπτώσεις επιδρομών και εισβολών.

Στο άρθρο αυτό επικεντρώνομαι ειδικότερα στο βυζαντινό παρελθόν του Ακάμα. Μία περίοδο 8 τόσων αιώνων κατά την οποία στη χερσονήσο είχε ακμάσει ο ασκητισμός. Το ειρηνικό τοπίο του Ακάμα προσφερόταν προς τούτο. Στον χώρο της χερσονήσου είχαν ακμάσει μοναστήρια αλλά είχαν διαβιώσει και ερημίτες ζώντας σε λαξευμένα σπήλαια.

Διατρέχοντας τη νοτιοδυτική πλευρά της χερσονήσου, συναντούμε αρκετά ρυάκια με πρώτο και γνωστότερο εκείνο του Άβακα με το εντυπωσιακό φαράγγι. Ταξιδεύοντας προς τα δυτικά συναντούμε τα ρυάκια του Κόρακα, του Γιουσούφη, των Θεορακείων, του Κουδουνά. Ακόμη δυτικότερα, εκείνα των Καβουρότρυπων, του Κουντουρόκαμπου, του Αγίου Κόνωνος, των Καννουδικίων, του Μουζούρη, της Ασπρόβρυσης και άλλα. Μία άλλη σειρά από ρυάκια βρίσκεται και στην αντίθετη πλευρά, προς τον κόλπο της Χρυσσοχούς.

Με ενδιαφέρουν μερικά εκείνων της δυτικής πλευράς, στον οποίων τις περιοχές είχε ακμάσει ο ασκητισμός. Ειδικότερα στην περιοχή μεταξύ των ρυακιών Θεορακείων και Κουδουνά, όπου προβάλλει στο τοπίο ένας βραχώδης λόφος και απαντάται το πολύ χαρακτηριστικό τοπωνύμιο Ερημίτες. Πράγματι, στο λόφο υπάρχουν ολόγυρα αρκετά αβαθή λαξευμένα σπήλαια. Δεν φαίνεται να επρόκειτο για αρχαίους λαξευτούς τάφους αλλά για κατοικίες ερημιτών. Άλλα τέτοια λαξευμένα σπήλαια – κελιά υπάρχουν κατά μήκος του φαράγγιού του ρυακιού των Θεορακείων, σκαρφαλωμένα στις κάθετες πλαγιές. Η οργιαστική βλάστηση στο φαράγγι αυτό κρύβει τα περισσότερα σπήλαια και η προσέγγιση είναι δύσκολη. Μία τρίτη σειρά παρόμοιων λαξευμένων κελιών υπάρχει στην απότομη πλαγιά άλλου βραχώδους λόφου προς τα ενδότερα, όχι πολύ μακριά από το εκκλησάκι (κάποτε μοναστήρι) του Αγίου Κόνωνος και στα ανατολικά του. Λαξευμένα σπήλαια φαίνεται να υπήρχαν και στην απότομη πλαγιά που ορθώνεται στην έκταση από

το στόμιο του φαραγγιού του Άβακα και προς τα δυτικά. Σε παλαιότερες εποχές η θάλασσα έφθανε μέχρι τη ρίζα των βράχων, αλλά την απομάκρυναν οι κατολισθήσεις και προσχώσεις. Στην περιοχή αυτή η κατάρρευση των βράχων έχει αφήσει πολύ ελάχιστα ίχνη σπηλαίων και την προσπερνώ.

Θα πρέπει επίσης να τονιστεί και η χαρακτηριστική ονομασία Γερόνησος (= Ιερά νήσος) την οποία φέρει μικρό ακρωτήριο πολύ δυτικότερα. Απέναντι, στα ενδότερα, απαντώνται κατάσπαρτα ξωκλήσια, όπως εκείνο της Αγίας Παρασκευής (1 χλμ. ανατολικά της γνωστής τοποθεσίας Σμιγιές), δυτικότερα εκείνο της Οσίας Μαρίας, ακόμη πιο πέρα το εκκλησάκι (κάποτε μοναστήρι) του Αγίου Κόνωνος, και κοντά εκείνο του Αγίου Γεωργίου. Στην άλλη πλευρά απαντάται παρά τις Σμιγιές το εκκλησάκι του Αγίου Μηνά ενώ περί τα 2 χλμ. δυτικά του Νέου Χωριού βρίσκεται το ξωκλήσι της Αγίας Μαρίας. Προς το άκρο της χερσονήσου απαντώνται τα ξωκλήσια του Αγίου Γεωργίου, του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Επιφανίου που έχει δώσει και την ονομασία του ακρωτηρίου του Ακάμα. Από όλους αυτούς τους ναούς οι περισσότεροι είναι ερειπωμένοι. Στα ενδότερα επίσης, σε λοφώδη έκταση σχεδόν απέναντι από την ακτή της Λάρας, βρίσκεται το εκκλησάκι της Παναγίας του Βλού.

Η ύπαρξη των ναών αυτών, μόνων στην ερημιά, σημαίνει δύο πράγματα: Πρώτον, ότι κάποιοι από αυτούς ήταν κάποτε μικρά απομονωμένα μοναστήρια. Και δεύτερον, ότι ήταν κάποτε ενοριακοί ναοί οικισμών που διαλύθηκαν και εξαφανίστηκαν. (Ονομασίες οικισμών, όπως το Νέο Χωριό του Ακάμα, υποδηλώνουν και ύπαρξη κάποτε κάποιου Παλαιού Χωριού το οποίο και αντικατέστησε).

Το φαινόμενο ύπαρξης πολλών ναών κατάμων σε ερημικές τοποθεσίες είναι πολύ σύνηθες σε ολόκληρη την Κύπρο. Πώς προέκυψαν αυτοί οι (παλαιοί κατά κανόνα) ναοί να στέκουν μόνοι στην απομόνωση; Οι περισσότεροι ανήκαν σε χωριά που για κάποιους λόγους είχαν κάποτε εγκαταλειφθεί και ερημωθεί. Δύο ήταν οι κύριοι λόγοι αυτής της εγκατάλειψης:

Πρώτον, οι συχνές επιδρομές, που ανάγκασαν τους κατοίκους των παράκτιων και πεδινών περιοχών να μετακινηθούν, ιδρύοντας νέους οικισμούς σε ασφαλέστερες τοποθεσίες. Μάλιστα πίσω από λόφους και μέσα σε κοιλάδες, που δεν φαίνονταν από τη θάλασσα. Πράγματι, παραπλέοντας κανείς το νησί, εάν αφαιρέσει τους παράκτιους οικισμούς που κτίστηκαν στα νεότερα χρόνια, θα έχει την εντύπωση (όπως την είχαν κάποτε οι πειρατές)

ότι το νησί ήταν έρημο. Εκτός από τις πόλεις που είχαν φρουρία και φρουρές, κανένας άλλος οικισμός δεν ήταν ορατός από τη θάλασσα.

Ο δεύτερος λόγος εγκατάλειψης χωριών και ίδρυσης νέων αλλού, ήταν οι συχνές θανατηφόρες επιδημίες, για τις οποίες δεν υπήρχε θεραπεία. Εάν ένας χώρος μολυνόταν, η μόνη λύση για όσους των κατοίκων του δεν είχαν ακόμη ασθενήσει ήταν να φύγουν και να κατοικήσουν αλλού.

Τα εγκαταλειμμένα είτε για τον ένα λόγο είτε για τον άλλο χωριά, σταδιακά εξαφανίζονταν καθώς οι άνθρωποι αφαιρούσαν από αυτά κάθε οικοδομικό ή άλλο υλικό, για χρήση αλλού. Το μόνο που απέμενε τελικά ήταν η εκκλησία, αφού η πίστη των ανθρώπων δεν τους επέτρεπε να τη χαλάσουν κι αυτή για να πάρουν και εκείνης τα υλικά, αντίθετα τη συντηρούσαν όσο τους ήταν δυνατό. Έτσι παρέμειναν στο τέλος πολλοί ναοί, σε ολόκληρο το νησί, μόνοι σε έρημα μέρη. Σε αρκετές

Ο ναός του Αγίου Μηνά, ένα των ξωκλησιών του Ακάμα

περιπτώσεις σε τέτοιους ναούς κατέφευγαν αργότερα λίγοι μοναχοί, οπότε μετατρέπονταν σε μικρά μοναστήρια, που ήταν κατά κανόνα βραχυβία.

Στην έκταση του Ακάμα υπήρξαν κάποτε κάποια χωριά που δεν υπάρχουν σήμερα. Σε παλαιούς χάρτες (όπως λ.χ. εκείνος του Abraham Ortelius του 1573) σημειώνονται οικισμοί με ονομασίες όπως Ara (Αρά), Guardia (Καρδιά;), Potanios (Ποτάμιος;), Merouile (Μαρούιλι;). Πιθανότατα υπήρχαν και άλλα μικρότερα χωριά. Συνεπώς κάποιοι από τους ναούς του Ακάμα ήταν ενοριακοί τέτοιων χωριών. Άλλοι υπήρξαν καθολικά μικρών μοναστηριών.

Πάντως στους χώρους όπου απαντώνται λαξευμένα κελιά ερημιτών δεν σώζονται ίχνη από κτιστούς ναούς. Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι

και οι ναοί σε τέτοιες περιπτώσεις ήταν λαξευμένοι στους βράχους και μπορούμε να κάνουμε λόγο για πολύ μικρά τρωγλοδυτικά μοναστήρια, όπως εκείνο της Παναγίας Στάζουσας πάνω από το χωριό Καραβάς και εκείνο σε γκρεμό στον κόλπο της Επισκοπής (Λεμεσού). Αλλά σε κάποιες περιπτώσεις τα λαξευμένα κελιά των ερημιτών πιθανώς να συνδέονταν με κοντινά μοναστήρια, όπως στην περίπτωση των κελιών ανατολικά του μοναστηριού του Αγίου Κόνωνος. Στην περίπτωση αυτή έχουμε ερημίτες που όμως υπάγονταν σε κάποιο μοναστήρι, όπως και στο Άγιο Όρος, στο Σινά και αλλού. Δεν ημπορεί ακόμη να αποκλειστεί η πιθανότητα ερημίτες του Ακάμα να είχαν διαβίσει και σε προϋπήρξαντες αρχαίους λαξευτούς τάφους που τους μετέτρεψαν σε ασκητήρια, όπως είναι γνωστό ότι είχε συμβεί σε άλλες περιπτώσεις (λ.χ. Ελληνόσπηλιο κοντά στην Πάφο, τάφοι στην ακτή του Αγίου Γεωργίου Πέγειας, ασκητήριο Αγίας

Ο σημερινός ναός στην τοποθεσία όπου άκμασε το μοναστήρι του Αγίου Κόνωνος

Θέκλας στη Σωτήρα, Τοάμπρες στην Καρπασία, Άγιος Ρηγίνος στη Φασούλα Λεμεσού κ.α.).

Τα λαξευτά σπήλαια του Ακάμα έχουν όλα πάθει πολύ μεγάλη φθορά από καταρρεύσεις, ενώ σε νεότερα χρόνια αρκετά χρησιμοποιήθηκαν για μεγάλα διαστήματα και ως μάντρες κοπαδιών. Έτσι, έχουν εξαφανιστεί τα όποια στοιχεία θα μπορούσαν να μας οδηγήσουν σε ασφαλέστερα συμπεράσματα. Πάντως το βάθος τους κυμαίνεται μεταξύ 2-5 μέτρων, αλλά θα πρέπει να ήταν αρκετά μεγαλύτερο αφού το μπροστινό τους μέρος έχει καταρρεύσει, όπως έχει συμβεί και στην Παλαιά Εγκλείστρα στη Σουσκιού. Η οποία πάντως, θεωρώ ότι σε κάποια φάση θα πρέπει να ήταν συνδεδεμένη με το απέναντι εκκλησάκι του Αγίου Κωνσταντίνου.

Πολύ ευδιάκριτα χαλάσματα, ιδίως στα δυτικά του ναού αυτού, δηλώνουν την ύπαρξη και άλλων κτισμάτων κάποτε, και φαίνεται ότι είχε λειτουργήσει και εδώ μικρό μοναστήρι.

Το ύψος των λαξευμένων σπηλαίων του Ακάμα ποικίλλει επίσης, όπως και το πλάτος. Υπήρχαν, δηλαδή, σπήλαια διαφόρων μεγεθών. Εάν κάποια από αυτά είχαν λειτουργήσει ως ναοί, δεν ημπορούμε, δυστυχώς, να το ξέρουμε, αφού στο εσωτερικό τους δεν σώθηκε κανένα στοιχείο που να υποδεικνύει κάτι τέτοιο. Πολύ περισσότερο, δεν σώθηκε (τουλάχιστον σε όσα έχω ερευνήσει) ούτε και κάποιο ίχνος από τοιχογραφίες. Πάντως σε τέτοιες περιπτώσεις τοιχογραφίες κοσμούσαν όχι μόνο τους ναούς αλλά και άλλες λαξευμένες αίθουσες, όπως γνωρίζουμε από αλλού (όπως Εγκλείστρα αγίου Νεοφύτου, Παλαιά Εγκλείστρα στη Σουσκιού, Σπήλαιο Αγίων Πατέρων στην Πάνω Αρχιμανδρίτα, Παναγία Χρυσοσπηλιώτισσα στις Πάνω Αρόδες κ.α.).

Εκτός από τους ερημίτες των λαξευμένων σπηλαίων, στον Ακάμα λειτούργησαν σε παλαιότερες εποχές και κάποια μοναστήρια. Αρχαιότερο τούτων φαίνεται να υπήρξε εκείνο του Αγίου Κόνωνος, που βρισκόταν σε απόσταση από την ακτή, σε μία εξαιρετικής ομορφιάς κοιλάδα στην οποία, μεταξύ άλλων, αυτοφύονται και οι σπάνιες ενδημικές τουλίπες (*Tulipa cypria*). Το μοναστήρι ήταν παλαιότατο και πιθανότατα εδώ είχε λειτουργήσει και το «πτωχείον» (πτωχοκομείο) που μνημονεύεται από τον Προκόπιο (στο έργο του «Περί Κτισμάτων») ότι είχε βοηθηθεί από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό τον Μέγα. Ο αυτοκράτορας αναφέρεται ότι είχε διαθέσει χρηματικό ποσό για βελτίωση του εκεί υδραγωγείου. Εάν λοιπόν είχε λειτουργήσει και «πτωχείον», σημαίνει ότι υπήρχαν και πολλοί πτωχοί στην περιοχή, που βοηθούνταν από το μοναστήρι. Άλλη μία ένδειξη για σημαντική κατοίκηση της χερσονήσου, στην περίπτωση αυτή κατά τον 6ο αιώνα, πριν δηλαδή τις αραβικές επιδρομές (μέσα 7ου - μέσα 10ου αιώνα) που ερήμωσαν τα κυπριακά παράλια μέρη.

Από το παλαιότατο αυτό μοναστήρι δεν σώζεται τίποτα. Ο ναός του ήταν ήδη ερειπωμένος το 1888 όταν τον είχε δει ο επισκέπτης Hogarth. Στον χώρο υπάρχει σήμερα ένας νεότερος μικρός μονόκλιτος ναός που, κατά παράδοξο τρόπο, οι κτήτορές του πολύ πρακτικά τον στέγασαν με μία επίπεδη ταράτσα (!), πράγμα εντελώς έξω από τους κανόνες της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής. (Με παρό-

μοια τaráτσα στεγάστηκε περιέργως και ο μικρός ναός του άλλοτε Αγιοταφίτικου μοναστηριού της Αγίας Βαρβάρας στο χωριό Αργάκα).

Αξιόλογο φαίνεται να υπήρξε στον Ακάμα και το μοναστήρι του οποίου τα κατάλοιπα είναι γνωστά ως «Πύργος της Ρήγαινας». Είχε ακμάσει σε μία μαγευτική κοιλάδα, αθέατη από τη θάλασσα, περί το ένα χιλιόμετρο (σε ευθεία γραμμή) δυτικά της γνωστής παράκτιας τοποθεσίας Λουτρά της Αφροδίτης. Για πολύ καιρό τα λίγα ορατά του ίχνη εθεωρείτο ότι ανήκαν σε κάποιο μεσαιωνικό πύργο. Η αρχαιολογική έρευνα που έγινε τη δεκαετία του 1980 αποκάλυψε ότι επρόκειτο για ένα μοναστήρι.

Το όλο οικοδομικό σύμπλεγμα, κτισμένο με πέτρινους χοντρούς τοίχους, είχε σχήμα ορθογώνιο με πτέρυγες σε όλες τις πλευρές, κάποιες διώροφες. Στο μέσον της εσωτερικής αυλής βρισκόταν ο μικρός ναός, μονόκλιτος, με μικρή αψίδα και εσωτερικές διαστάσεις περίπου 6Χ3 μέτρα. Σε μερικά σημεία διακρίνονται ίχνη τοιχογραφιών. Το μοναστήρι αυτό είχε ιδρυθεί τον 11ο ή 12ο αιώνα, περίοδο ακμής του μοναχισμού στην Κύπρο και

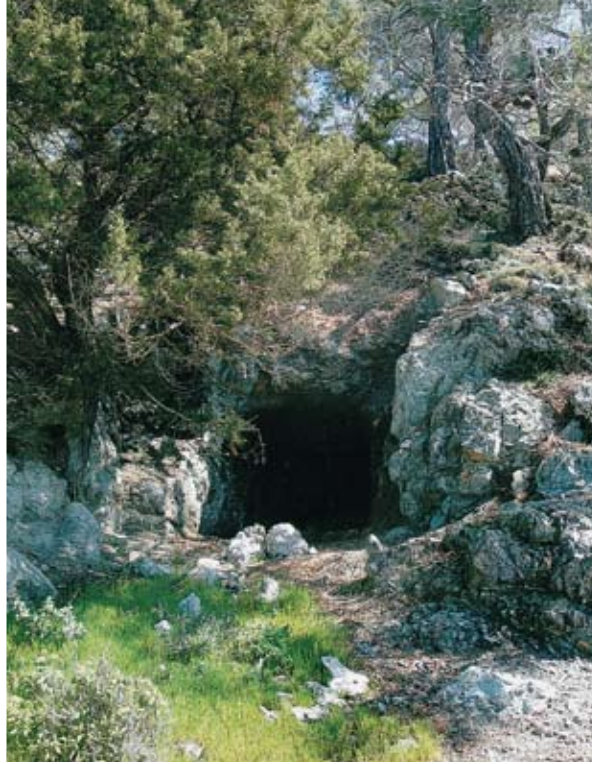

Ο ερειπωμένος ναός του άλλοτε μοναστηριού, γνωστού ως «Πύργος της Ρήγαινας»

ίδρυσης στο νησί πολλών μοναστηριών. Επιβίωσε και κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας, όπως φαίνεται και από ενδείξεις κάποιων πρόσθετων κτισμάτων ή ανακαινίσεων αυτής της εποχής.

Είναι άγνωστο σε ποιόν άγιο ήταν αφιερωμένο. Η ονομασία, ωστόσο, Πύργος της Ρήγαινας, ίσως οδηγεί στο ότι είχε αφιερωθεί στην ίδια την Παναγία. Η οποία, ως σημειωθεί, απαντάται μεταξύ πολλών άλλων και με το επίθετο Ρήγαινα (= Βασίλισσα, Άνασσα – Παντάνασσα).

Επίσης, ως μοναστήρι φαίνεται να είχε λειτουργήσει για κάποιο ακαθόριστο χρόνο και ο μι-

Η είσοδος απομονωμένου λαξευτού σπηλαίου, που πιθανό να είχε χρησιμοποιηθεί ως κατάλυμα ερημίτη

κρός, μονόκλιτος και καμαροσκέπαστος ναός της Παναγίας του Βλου ή Φλου. Του Τυφλού κατά μία άποψη (ίσως λόγω κάποιου θαύματος). Ή, κατά τον Ν.Γ.Κυριαζή («Τα Μοναστήρια εν Κύπρω», 1950, σ. 131 – 2) από ονομασία παλαιού χωριού που ονομαζόταν Βλου – Φλου – Φλούδιν. Πάντως στο ναό σώζεται και μία λαϊκής τέχνης εικόνα της Παναγίας με επιγραφή «του Τυφλού». Δεν είναι όμως τίποτα γνωστό ούτε για το πιθανό χωριό ούτε και για το μοναστήρι. Πιθανώς στην τοποθεσία αυτή έχουμε ακριβώς περίπτωση μικρού χωριού που διαλύθηκε σε άγνωστο χρόνο και στον εναπομείναντα ναό του κατέφυγαν αργότερα για κάποιο διάστημα λίγοι μοναχοί. Πάντως στην δυσπρόσιτη περιοχή όπου βρίσκεται ο ναός είναι ευδιάκριτα αρκετά χαλάσματα από παλαιά πέτρινα κτίσματα. Στον κτηματικό κώδικα της Εκκλησίας της Πάφου αναγράφονται απλώς τα λίγα περιουσιακά στοιχεία του μοναστηριού που περιελάμβαναν 53 συνολικά σκάλες γης σε διάφορα μέρη της περιοχής, καθώς και 17 ελαιόδεντρα εκ των οποίων τα 5 γύρω από το ναό, όπου σήμερα απαντώνται σποραδικά μερικές άγριες ελιές, απόγονοι προφανώς των παλαιότερων.

Επανερχομαι στο ζήτημα των ερημιτών του Ακάμα. Όπως ήδη σημείωσα, τα λαξευμένα σπήλαια έχουν πάθει ανεπανόρθωτη ζημιά, πράγμα που δεν επιτρέπει λεπτομερή εξέτασή τους για ανεύρεση στοιχείων τα οποία θα βοηθούσαν, όπως για παράδειγμα στη χρονολόγηση. Δηλαδή στον καθορισμό της χρονικής περιόδου κατοικησής τους από μοναχούς. Λογικά θα πρέπει να ανατρέ-

ξουμε στη μακρά Βυζαντινή περίοδο της ιστορίας της Κύπρου, αλλά πιθανώς ασκητές να υπήρξαν στην περιοχή και αργότερα.

Πάντως η διαβίωση ερημιτών στον Ακάμα ήταν ήδη παλαιά ανάμνηση κατά τον 18ο αιώνα. Επί του προκειμένου, ενδιαφέρουσα είναι και μία αναφορά του Ρώσου μοναχού Βασιλείου Μπάρσκι που είχε περιηγηθεί τα μοναστήρια της Κύπρου. Στην εκτενέστερη των περιηγήσεών του, κατά το έτος 1735, ο Μπάρσκι γράφει ότι είχε πάει και στον Ακάμα μαζί με μοναχούς από τη μονή της Παναγίας των Ζαλακίων, κοντά στην Πέγεια. Είχε δει τότε και την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στον Ακάμα που ήταν, λέει, εξάρτημα της μονής. Ίσως να επρόκειτο για την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου που βρίσκεται λίγο περισσότερο από ένα χιλιόμετρο βορειοδυτικά εκείνης του Αγίου Κόνωνος. Δεν αναφέρει όμως αυτό τούτο τον Άγιο Κόνωνα, που φαίνεται να ήταν ήδη από τότε ερειπωμένος και εγκαταλειμμένος, ένα και μισό αιώνα πριν τον δει ο επισκέπτης Hogarth.

Ο μικρός ναός της Παναγίας του Βλού, σε δυσπρόσιτη περιοχή του Ακάμα

Ο Μπάρσκι αναφέρει ακόμη ότι κατά την οδοπορία του στον Ακάμα είχε δει «και μερικά σπήλαια στα οποία, όπως άκουσα, διέμεναν κάποτε ερημίτες...» (Α. Παυλίδης, «Η Κύπρος ανά τους Αιώνες...», τ. Βα , 1994, σ. 700). Δηλαδή τότε, το έτος 1735, υπήρχε μόνο η προφορική μαρτυρία ότι κάποτε ζούσαν στην περιοχή ερημίτες. Προφανώς ο Ρώσος περιηγητής είχε πάρει την πληροφορία από τους μοναχούς της Παναγίας των Ζαλακίων με τους οποίους είχε οδοπορήσει. Παρεμπιπτόντως, το μοναστήρι της Παναγίας των Ζαλακίων (ή Ζαλακιώτισσας), κάποτε κοντά στο χωριό Πέγεια, ενώ σήμερα στο μέσον πολλών νέων κατοικιών, είχε και αυτό διαλυθεί νωρίς. Στον χώρο υπάρχει σήμερα μόνο ένας νεότερος ναός.

Πιθανότερο θεωρώ πάντως το ότι ο Μπάρσκι δεν είχε καν εισέλθει στην όλη έκταση που σήμερα λογίζεται ως Ακάμας, γι' αυτό και δεν αναφέρει κανένα από τα εκεί μοναστήρια, έστω και ερειπωμένο. Θεωρώ ότι η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου που είχε επισκεφθεί δεν ήταν άλλη από τη μικρή, λιθόκτιστη, μονόκλιτη καμαροσκέπαστη εκκλησία του Αγίου Γεωργίου της Πέγειας, σε ύψωμα παρά την ακτή, κτίσμα του 12ου ή 13ου αιώνα. Κοντά υπάρχει και δεύτερη πολύ νεότερη εκκλησία, ενώ λίγο πάρα πέρα, προς τα ανατολικά, η αρχαιολογική έρευνα έχει φέρει στο φως και τα κατάλοιπα τριών παλαιοχριστιανικών βασιλικών με ψηφιδωτά δάπεδα. Στην περίπτωση αυτή τα σπήλαια που είχε δει ο Μπάρσκι θα πρέπει να είναι εκείνα που βρίσκονται όχι στην έκταση που σήμερα θεωρείται ως Ακάμας, αλλά επί της πλαγιάς απόκρημνου βραχώδους χαμηλού λόφου νοτιοδυτικά της Πέγειας και στο μέσον περίπου της απόστασης μεταξύ Πέγειας και Αγίου Γεωργίου Πέγειας, δεξιά του κεντρικού αυτοκινητόδρομου.

Τα λαξευμένα σπήλαια του Ακάμα αποτελούν «ομάδες», αφού απαντώνται αρκετά μαζί σε κάθε μία από τις τρεις τοποθεσίες του Ακάμα (Ερημίτες, Κόρακας – Θεοράκεια και περιοχή ανατολικά του Αγίου Κόνωνος). Τέσσερις, εάν λογαριάσουμε και εκείνα μεταξύ Πέγειας και Αγίου Γεωργίου Πέγειας. Τούτο σημαίνει ότι δεν επρόκειτο για μεμονωμένους ερημίτες αλλά για μικρές κοινότητες ερημιτών. Ωστόσο σημειώνω ότι σε κάποιες απομονωμένες τοποθεσίες στο εσωτερικό της χερσονήσου ανευρίσκονται και λίγα λαξευμένα αβαθή σπήλαια, το κάθε ένα εντελώς μόνο του σε απομόνωση. Εάν επρόκειτο για αρχαίους τάφους, λογικά στην περιοχή θα πρέπει να βρίσκονταν μαζί περισσότερα του ενός και κοντά θα πρέπει να υπήρχαν και οικισμοί. Διότι τα νεκροταφεία δεν ήσαν ποτέ ανεξάρτητα και αποκομμένα από τους οικισμούς. Από την άλλη, κάποια τούτων ήσαν δημιουργήματα της έρευνας για εντοπισμό μεταλλεύματος. Όμως υπάρχουν και κάποια που διαφέρουν.

Συγκεκριμένα αναφέρω την περίπτωση ενός λαξευμένου σπηλαίου, βάθους 4 μέτρων περίπου, πλάτους 1.5 και ιδίου περίπου ύψους. Στην περιοχή του ανευρίσκονται και θραύσματα αγγείων. Το σπήλαιο αυτό είχε λαξευτεί με αρκετή φροντίδα και επιμέλεια, ενώ φαίνεται ότι δίπλα του υπήρξαν και κάποια βοηθητικά, πρόσθετα και πρόχειρα κτίσματα. Ίσως θα μπορούσαμε να υποθέσουμε, στην περίπτωση αυτή, ότι υπήρξαν και ερημίτες που είχαν ζήσει εντελώς μόνοι και όχι σε ομάδες. Όχι απλώς μοναχοί αλλά ολομόναχοι στην ερημιά. ■